

Kandidatnummer og emnekode vil bli lagt inn automatisk etter at du har levert.

Oppgave 1: Hva er et rettslig beslutningssystem?

I denne oppgaven vil jeg ta for meg rettslige beslutningssystem. Jeg begynner med definisjon og noen eksempler, legger til grunn hva som må til for å få et godt beslutningssystem og foretar en liten problematisering til slutt.

Et rettslig beslutningssystem er et automatisert system som tar beslutninger i saker basert på gjeldende rettsregler med grunnlag i den informasjonen som er gitt (se modell 2). Det er ingen saksbehandlere eller andre mennesker som er med i prosessen med å fatte beslutningen.

Et eksempel på et rettslig beslutningssystem kan være samordnet opptak eller lånekassen. Utfra opplysningene brukeren gir systemet blir det fattet beslutninger, eksempelvis om hvilket bachelor-program man får plass på, eller om man har fått stipend eller lån.

Det som er viktig i et rettslig beslutningssystem er at siden et beslutningssystem er programkode, må opplysningene programmet får være korrekte. Det må være et formelt språk. Vi skiller mellom formelle og naturlige språk. Naturlige språk er slik vi snakker, et eksempel vil da være norsk. Det kan være ustrukturert setnings-oppbygning, ord kan ha forskjellige meninger og det benyttes ironi og metaforer. I et formelt språk er det strenge regler for hvordan oppsettet skal være, hvilke ord som skal benyttes og hvordan opplysninger skal nedtegnes. Et eksempel her vil være programmeringsspråk.

Et annet viktig punkt for at rettslige beslutningssystemer skal fungere riktig er at de lover og hjemler som er gjeldende for de beslutninger som skal tas er riktig formulert, programmert og omgjort til formelt språk. Dette er en prosess vi kaller for transformasjon. Det som foregår i den prosessen er at man finner de gjeldende rettsregler. Lover og rettsregler har en tendens til å være relativt vage, derfor må de tolkes slik at det gis en eksakt betydning. For eksempel kan ordet barn tolkes på flere måter, hvor gammel er man egentlig når man slutter å være et barn? Fram til man blir tenåring? Seksuell lavalder?

Kandidatnummer og emnekode vil bli lagt inn automatisk etter at du har levert.

Myndighetsalder? Slike standarder må settes når en skal skrive om rettsregler til kode som datamaskiner skal forstå, altså formaliseres. Fortolkningen av rettsregler slik de fortolkes og formuleres før de formaliseres, har også da gjerne en settende betydning for saker som skal benytte de samme rettsreglene. Etter at rettsreglene er tolket må de skrives om til kode, til et programmeringsspråk (java, c++ o.l.) og implementeres i programmet. Deretter bør man teste at beslutningssystemet fatter riktige vedtak basert på de opplysningene som blir gitt (se modell 1).

Et rettslig beslutningssystem fatter altså beslutninger uten at en saksbehandler er med på å se på vedtaket eller sjekke at prosessen er korrekt. Det finnes derimot også beslutningsstøttesystem som, som navnet henter til, er et system som skal fungere som en støtte, og delvis er med på å hjelpe til med å fatte vedtak. Det fungerer i høy grad likt som beslutningssystemer med tanke på viktigheten av det formelle språket og at det er avhengig av lovtekst som har vært gjennom en transformasjonsprosess. Forskjellen er altså at det er en saksbehandler som fatter det endelige vedtaket, at systemet er med som en støtte som tolker rettsregler og opplysninger, men som ikke fatter vedtak. I motsetning til et rettslig beslutningssystem som ikke trenger at det er en saksbehandler som tilslutt godkjenner vedtaket. Et rettslig beslutningsstøttesystem kan for eksempel være et system som finner korrekt rettsgrunnlag og tolker opplysninger, men hvor det er nødvendig med en skjønsmessig vurdering for å fatte vedtak.

Et rettslig beslutningssystem har altså mange fordeler og er i høy grad viktig for optimaliseringen av velferdsstaten. Velferdsstaten har omfattende oppgaver (til tross for nåværende Solberg-regjeringens forsøk på mindre byråkratisering) og det er viktig at de prosessene som kan bli optimalisert blir det. Med framveksten av internett og satsningen på digital teknologi og en voksende e-forvaltning blir rettslige beslutningssystemer mer og mer aktuelle. De er effektive, datamaskiner jobber utrolig mye raskere enn

Kandidatnummer og emnekode vil bli lagt inn automatisk etter at du har levert.

mennesker, de krever mindre lønn, mindre plass og de kan jobbe døgnet rundt. Dette fører til en mye raskere og presis saksbehandling av flere saker. Så lenge programkoden er riktig vil heller ikke det rettslige beslutningssystemet begå feil, datamaskiner er slaver av sin programkode. Det vil si at det ikke blir begått feil av en saksbehandler som har en dårlig dag, det vil bli mindre forskjellsbehandling og det vil komme raskere vedtak. Det fører til en generelt enklere prosess og er tid- og kostnadsbesparende for forvaltningen. Hvis vi igjen benytter oss av eksempelet med lånekassen, her skriver bruker inn relevante opplysninger og får et vedtak etter at beslutningssystemet har fått alle relevante opplysninger. Det går raskt, det er ingen mennesker som må ta vurderinger og mange søkere kan behandles fort. Rettslige beslutningssystemer *kan* altså føre til en mer presis, rettssikker og effektiv beslutningsprosess.

Selv om dette høres vidunderlig ut er det likevel noen begrensninger og situasjoner som kan føre til problemer. Det første, og jeg vil argumentere for at det er det viktigste, er at rettsreglene og programkoden må være skrevet rett. Beslutningssystemer fører kanskje til mindre feil enn ved manuell saksbehandling fordi datamaskiner ikke gjør menneskelige feil, men koden til datamaskinen er skrevet av mennesker som kan gjøre feil. Feilberegninger, uriktig tolkning og feil i programmet i beslutningssystemer vil gi utslag på alle de sakene som det gjeldende systemet har behandlet. Det vil si at det kan få konsekvenser for mange. Et eksempel på dette er en sak fra tidligere i høst der det var en feil i et behandlingssystem som hadde beregnet størrelse av skatteunndragelse galt. Denne feilen kan ha ført til at folk har blitt satt i fengsel for lenge eller fått for store bøter. Dette understreker viktigheten av å ha kvalitetskontroll, datamaskiner skjønner ikke hvis vedtakene egentlig ikke blir riktige hvis de stemmer overens med programkoden.

En annen faktor, i tilknytning til problemet beskrevet tidligere i teksten, vil være det å faktisk kunne gå inn og sjekke at programkoden stemmer og at den behandler rettsreglene og

Kandidatnummer og emnekode vil bli lagt inn automatisk etter at du har levert.

opplysningene riktige. Dette er et problem som refereres til som «black box». Det som menes med dette er at beslutningssystemet blir som en boks det ikke er mulighet for å se innsiden av. Kanskje er det et komplisert system som det er vanskelig å forstå, kanskje har programmereren byttet jobb uten å etterlate riktige instruksjoner. Når det ikke er mulig å se på hvilke grunnlag vedtak er fattet er det et problem fordi minsker sjansen for etterprøvbarehet og innsyn i beslutningsprosessen, som er et rettssikkerhetskrav.

I saker hvor det er behov for skjønn kommer også rettslige beslutningssystemer til kort. Kanskje i fremtiden med utvikling av kunstig intelligens vil systemer kunne ta seg av skjønnsmessige vurderinger, men akkurat nå er det ikke mulighet for det. I beste tilfelle blir det beslutningsstøttesystemer som er medvirkende, men en saksbehandler som foretar skjønnsvurdering og fatter vedtak.

For å oppsummere, et rettslig beslutningssystem er et automatisert system som fatter vedtak basert på rettsregler og informasjon som er formalisert og vært gjennom transformering. Skiller seg fra rettslige beslutningsstøttesystem som må ha en saksbehandler. Godt fungerende beslutningssystemer kan være en god hjelp for velferdsstaten, men feil og mangler kan få betydning for mange.

Oppgave 2: Nevn minst to forhold ved rettslige beslutningssystemer som kan sies å være gunstig for rettssikkerheten

I denne oppgaven vil jeg først definere rettssikkerhet for deretter å beskrive to forhold ved rettslige beslutningssystemer og diskutere disse. Tilslutt vil jeg problematisere litt rundt videre utvikling.

Rettssikkerhet handler om at enkeltindivider skal ha trygghet og sikkerhet på at det blir foretatt riktige og rettfærdige beslutninger som er hjemlet i lov av den offentlige forvaltningen. Rettssikkerhetsidealet bygger på at det skal

Kandidatnummer og emnekode vil bli lagt inn automatisk etter at du har levert.

ikke bli begått ulovlige, uriktige eller urettferdige handlinger fra det offentlige. Noen rettssikkerhetsprinsipper er blant annet at det ikke skal forekomme ugildhet, at behandlingen skal skje raskt, at det skal være lik behandling, at det ikke skal legges vekt på irrelevante eller ukorrekte opplysninger, m.m.

Rettssikkerheten er tett knyttet sammen med prinsippet om offentligheten og personvern. Åpenhet og innsyn sammen med bevaringen av personvernet er med på å sikre rettssikkerheten. Noen ganger kan likevel rettssikkerheten stå i konflikt med blant annet personvernet, og da må personvernet kanskje vike. Eksempelvis ved bekjempelse av kriminalitet eller behandling av sykdom.

Det første forholdet ved rettslige beslutningssystemer som kan være gunstig for rettssikkerheten er at det ikke blir begått menneskelige feil (hvis systemet er korrekt programmert). Det er ikke til å komme bort fra at mennesker dessverre begår feil. Det kan være feil som er begått i uvisshet, men noen ganger er det også feil som begås med overlegg. Blant annet har det i nyhetsbilde i det siste vært fokus på ansatte i offentlig forvaltning som misbruker sin situasjon for å «snoke» på andre mennesker og benytter sin posisjon for å sjekke, og dra nytte av andres personopplysninger.

Rettslig beslutningssystem er dataprogrammer, og de har den egenskapen at de ikke begår feil hvis de er programmert riktig. En datamaskin vil ikke ha en dårlig dag på jobben eller vurdere om den liker de opplysningene enkeltindividet gir eller ikke. Den vil heller ikke kunne identifisere individet opplysningene handler om eller bryte konfidensialiteten ved å diskutere personopplysninger med andre. En positiv egenskap ved beslutningssystemer til fordel for rettssikkerheten er altså at det er mekanisk med små marginer for feil.

Dermed vil et rettslig beslutningssystem utelukke enkeltelementer i rettssikkerhetsidealet som ugildhet, urettferdig behandling, ukorrekt bruk av rettsregler og unødvendig/feil saksbehandling. En kan være trygg på at man ikke har fått en saksbehandler som kanskje har en dårlig dag

Kandidatnummer og emnekode vil bli lagt inn automatisk etter at du har levert.

på jobb, innehar fordommer eller kan identifisere personen de jobber med og dermed innehar personopplysninger om deg.

Det andre forholdet ved rettslige beslutningssystemer som jeg særlig vil trekke fram er det angående det at brukeren får mer kontroll over prosessen. Dette vil jeg påstå kan knyttes opp mot prinsippet om selvbetjentforvaltning. Prinsippet om selvbetjentforvaltning handler om hvordan brukerne blir sine egne saksbehandlere, og at de rettslige beslutningssystemene blir som «retts-automater» som brukere betjener som de vil. Ved å gi de riktige opplysningene til beslutningssystemet skal et bestemt vedtak blir fattet (se modell 3). Ergo er det bare brukeren som har en innvirkning på beslutningsprosessen og vedtaket (hvis en ikke regner med de som programmerte beslutningssystemet). Problemet her kan jo eventuelt bli det med kontrollen av opplysningene som brukeren gir. Det er ikke til å komme fra at noen oppgir uriktige opplysninger for personlig vinning, og dette må bekjempes.

Det faktum at rettslige beslutningssystemer ikke trenger noen saksbehandler for å fungere, er en egenskap som er med å oppfylle denne gunstige situasjonen. Alt beslutningssystemet trenger er korrekt input fra bruker, ellers gjør den jobben selv. Dermed har brukeren selv mye mer kontroll over prosessen. Hvis vi igjen benytter oss av eksempelet med samordnet opptak kan vi sammenligne det med foreldregenerasjonen (for min del personer født på midten av 60-tallet) som med gru husker søkeprosessen der de måtte sende ut vitnemål og søknader i posten til alle skoler de søkte på, og at det var vanskelig med tilbakemelding da det var ulik behandlingstid og et merkelig kø-system hvis man havnet på ventelister. Generelt var det liten oversikt over hvor de hadde fått plass og om søknaden i det hele tatt var blitt registrert og ikke bare forsvunnet i posten. Med den kontrollen over prosessen vi har nå takket være beslutningssystemet i samordnet opptak er det brukeren selv om kontrollerer at vitnemål er registrert, hvilke plasser som tilbys og om man vil settes på venteliste eller ikke.

Kandidatnummer og emnekode vil bli lagt inn automatisk etter at du har levert.

Prinsippet om selvbetjening og denne graden av kontroll står i høy grad som en del av oppfyllelsen av rettssikkerhetsidealet om at det ikke skal foregå ulovlig, uriktig eller urettferdig behandling. At borgerne selv er med på å kontrollere prosessen når enkeltvedtak blir fattet angående dem. Ideelt sett skal man jo selv ha full kontroll på hvilke opplysninger som blir benyttet, og det har man i en prosess hvor man selv har ansvar for å inngi riktige opplysninger. Man sikrer blant annet at det ikke legges vekt på opplysninger ikke relevant for saken og lignende, og kan selv kontrollere at det er korrekte opplysninger som legger grunnlag for vedtaket.

En eventuell problematisering av dette konseptet kan jo være videre-utviklingen til en «diffus forvaltning». Diffus forvaltning handler om at det ikke lenger er brukeren som leverer opplysninger til beslutningssystemet men at dette selv henter inn opplysninger fra for eksempel arbeidsgiver/NAV/brønnøysundregisteret. Brukeren blir da stående mer som en kontrollør av de opplysningene som finnes hos de aktørene som det rettslige beslutningssystemet henter inn opplysninger fra (se modell 4). Problematiseringen her kommer når beslutningssystemet da kanskje framstår som en «black box» (se oppgave 1 for definisjon), og brukere ikke aktivt sjekker at opplysningene som blir hentet inn er korrekte. Med prinsippet om selvbetjentforvaltning må brukere kontrollere opplysninger når de skriver dem inn, mens ved diffus forvaltning kan systemet kjøre uten at noe menneske i det hele tatt har sett på prosessen. Da kan man få et system som kan virke veldig adskilt og det kan eventuelt bli vanskelig å få kontrollert at personopplysninger og lignende blir riktig behandlet. En må spørre seg selv om prinsippet om fravær av menneskelig feil og selvbetjening kanskje har gått for langt. På en annen side er det ikke slik at diffus forvaltning må være en negativ effekt. Hvis systemet fungerer godt og det er mulighet for kontroll, vil det tydelig føre til en enda bedre effektivisering av prosessen med å fatte vedtak med mindre sjanse for brukere som forsøker å lure systemet ved å gi gale opplysninger.

Kandidatnummer og emnekode vil bli lagt inn automatisk etter at du har levert.

Kort oppsummert har jeg i denne oppgaven diskutert hvorfor unngåelsen av menneskelige feil og kontroll av egne opplysninger er to forhold ved rettslige beslutningssystem som er gunstige med tanke på rettssikkerheten. Tilslutt problematiserte jeg litt rundt videre utvikling av beslutningssystem og diffus forvaltning som et resultat, og om det er en god eller dårlig utvikling.

Oppgave 3: Forklar personverninteressen i innsyn og kunnskap

I denne oppgaven nevner jeg først litt om personverninteresser generelt før jeg forklarer personverninteressen i innsyn og kunnskap.

Personverninteressen i innsyn og kunnskap er en del av interessedebatten innenfor personvernet. De andre interessetypene handler om selvbestemmelse, kontroll, opplysnings- og behandlingskvalitet og brukervennlig behandling. Interessetypene beskriver ulike situasjoner der det er stor interesse for enkeltpersoner å være klar over personvernet og hvilke krav og rettigheter som burde ligge til grunn for at et riktig personvern og riktig behandling av personopplysninger skal finne sted. Det er viktig å ha kunnskap om hvorfor beslutninger og vedtak blir som de blir for å vite at det er rettssikkerhet og at behandlingen foregår som den skal, og den letteste måten å skaffe seg kunnskap om det er å få innsyn i forskjellige deler av behandlingen av personopplysninger. Personopplysninger regnes som noe intimt og det er viktig at det er tillit og mulighet for å kontrollere at de blir behandlet riktig.

Innenfor personverninteressen i innsyn og kunnskap er det særlig fire punkter som nevnes, interessen til rettsinformasjon, interessen til generelt innsyn, interessen til individuelt innsyn og interessen for begrunnelse. Disse handler om å få innsyn i prosessen rundt fattning av enkeltvedtak og at man skal kunne erverve seg kunnskap utfra dette. På en måte følger de også

Kandidatnummer og emnekode vil bli lagt inn automatisk etter at du har levert.

prosessen for et vedtak, først innsyn i reglene som ligger til grunn, så innsyn til hvordan personopplysningene generelt skal behandles, så innsyn i akkurat hvordan dine personopplysninger blir behandlet, også begrunnelse for beslutningen tatt på bakgrunn av personopplysningene.

Interessen til *rettsinformasjon* handler om at enkeltindivider har rett på til enhver tid å vite om de gjeldende lover og regler og hva som er gjeldende rettspraksis. En skal kunne vite hvilke lover som ligger til grunn for beslutninger som tas. Eksempelvis er det viktig for personvernet å vite hvilken hjemmel et selskap har for å lagre personopplysninger om deg. Jeg vil kanskje også nevne at offentleglova kan diskuteres å være gjeldende her, at man har rett på innsyn i dokumenter (hvor det ikke er gjeldende unntak) så man kan se hvordan saker blir behandlet og lovene blir benyttet. Interesse for rettsinformasjon kan også være med på å støtte opp under forutberegneligheten, som er et viktig rettssikkerhetsprinsipp, at man vet hva som er konsekvensene av ulike handlinger og kan beregne hva som vil skje. Tryggheten om at det ikke kan dukke opp noe totalt uventet og nytt.

Interessen til *generelt innsyn* handler om at man har interesse og rett på å vite hvordan personopplysninger generelt vil bli behandlet i en sak. Med generelt henviser jeg til hvordan det vanligvis skal behandles for alle som går gjennom den samme prosessen, med mindre det er spesielle unntak. For eksempel om man skal sende inn opplysninger til lånekassen og vil vite hvordan disse kommer til å bli behandlet og hva de skal bli brukt til. Et innsyn til hvordan forvaltningen har lagt opp den generelle behandlingen av personopplysninger til visse formål.

Interessen til *individuell innsyn* handler om at man har interesse av å se hvordan ens egne personopplysninger blir behandlet i en sak. Dette er særlig viktig for å kunne kontrollere at det er riktige opplysninger som blir benyttet. Et eksempel ville vært hvis et enkeltindivid for eksempel vil vite hvordan selvangivelsen blir behandlet og hvilke opplysninger som ligger til grunn for at han må gi mer i barnebidrag enn han gjorde tidligere. Personvernloven vil nok ofte være

Kandidatnummer og emnekode vil bli lagt inn automatisk etter at du har levert.

gjeldende i slike tilfeller da det er hjemlet der (kan dessverre ikke navngi riktig paragraf) at man har rett på å sjekke at opplysninger registrert på en selv stemmer.

Interessen til begrunnelse handler om hvordan man har interesse av å få vite begrunnelsen for enkeltvedtak eller for hvorfor personopplysningene er registrert som de er på deg. Det handler altså om å få begrunnelse for beslutninger som er gjort for deg, beslutninger da ofte i form av enkeltvedtak. Et enkeltvedtak er et vedtak (utøvelse truffet av offentlig myndighet som er særlig gjeldende for rettigheter eller plikter til en eller flere bestemte personer) som gjelder bestemte personer jf. §2 i forvaltningsloven (løst gjengitt). Ofte fører jo gjerne beslutninger rundt personopplysninger at det blir registrert nye personopplysninger på enkeltindividet. Eksempelvis hvis man får et enkeltvedtak om å betale barnebidrag. Da har man rett på begrunnelse for denne beslutningen (som kanskje var at det var blitt registrert en personopplysning hadde flyttet fra barnets mor).

I denne oppgaven har jeg kort oppsummert tatt for meg hvorfor det er viktig med personverninteresse i innsyn og kunnskap, og de fire retningene innenfor denne interessen.

